Procedural Law, European Review of Private Law. – 1997. – P. 11 – 46. **26.** *Green* Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation [COM (2002) 746 final – not published in the Official Journal]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/other/l33212_en.htm. **27.** *EC Regulation* (1896/2006) European order for payment procedure [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/judicial_cooperation_in_civil_matters/l16023_en.htm . **28.** *На момент* публікації його статті до країн-членів ЄС належали 27 країн, Хорватія стала 28-ою країною-членом ЄС у 2013 році. **29.** *Storm M.* Improving access to Justice in Europe / M. Storm // Teka Kom. Praw. – OL PAN, 2010. – P. 207–217. **30.** *Rhee van C. H., Verkerk R.* Цит. праця. – P. 120-134. **31.** *El Instito* Iberoamericano de Derecho Procesal (1957-1988). Historia de las Jornadas [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.venezuelaprocesal.net/codigo-modelo.htm#_Toc199412342. **32.** *Rhee van C. H., Verkerk R.* Цит. праця. – P. 120-134. **33.** *Організація* Іберо-Американських держав [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oei.es/index.php. **34.** *Комаров В.В.* Цивільний процес у глобальному контексті / В.В. Комаров // Право України. – 2011. – № 10. – С. 20-29. **35.** *Transnational* civil procedure – formulation of regional rules [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.unidroit.org/about-unidroit/work-programme?id=1625. **36.** *From* Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.europeanlawinstitute.eu/projects/current-projects-contd/article/from-transnational-principles-to-european-rules-of-civil-procedure/?tx_ttnews%5BbackPid%5D=137874&cHash=30981e5bc9618fbff47b45f915463642. **37.** *Initial* report on the ELI-UNIDROIT 1st Exploratory Workshop [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Projects/ELI-UNIDROIT_Workshop_initial_report.pdf/. **38.** *Storm M.* Improving access to Justice in Europe / M. Storm // Teka Kom. Praw. – OL PAN, 2010. – P. 216–217.

УДК 346.9

П. С. БОРЦЕВИЧ

ПРОБЛЕМИ УКЛАДАННЯ ЗНАЧНИХ ПРАВОЧИНІВ ТА ПРАВОЧИНІВ, ЩОДО ВЧИНЕННЯ ЯКИХ Є ЗАІНТЕРЕСОВАНІСТЬ

Досліджено аспекти правової природи значних правочинів та правочинів, щодо вчинення яких є заінтересованість. Проведено аналіз положень чинного законодавства України, а також правозастосовчої практики щодо умов та порядку укладення зазначених правочинів. У висновках вказується на важливість регулювання

© *БОРЦЕВИЧ Павло Святославович* – кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

відносин, пов'язаних з укладанням значних правочинів та правочинів, щодо вчинення яких є заінтересованість, зокрема, в частині захисту прав міноритарних акціонерів.

Ключові слова: *значні правочини, правочини, щодо вчинення яких є заінтересованість, акціонерне товариство.*

Борцевич П.С. **Проблемы заключения существенных соглашений и соглашений с заинтересованностью**

Исследованы аспекты правовой природы существенных соглашений и соглашений с заинтересованностью. Проведен анализ положений действующего законодательства Украины, а также правоприменительной практики касаемо условий и порядка заключения указанных соглашений. В выводах обращается внимание на важность регулирования отношений, связанных с заключением существенных соглашений и соглашений с заинтересованностью, в частности, касаемо защиты прав миноритарных акционеров.

Ключевые слова: *существенные соглашения, соглашения с заинтересованностью, акционерное общество.*

Bortsevych Pavlo. **Problems conclusion of the significant agreements and the agreements in relation to the commission of which is interest**

The article researched aspects of the legal nature of the significant agreements and the agreements in relation to the commission of which is interest. Analysis of the current legislation of Ukraine and legal practice on the conditions and procedure making these agreements. The findings indicate the importance of regulation of relations connected with the conclusion of the significant agreements and the agreements in relation to the commission of which is interest, particularly in the protection of the minority stockholders.

Key words: *significant agreements, agreements in relation to the commission of which is interest, joint stock company.*

Одним із найважливіших кроків в розвитку корпоративного права в Україні стало прийняття Закону України «Про акціонерні товариства». Положеннями даного закону вперше на законодавчому рівні були закріплені поняття «значний правочин» і «правочин, щодо вчинення якого є заінтересованість», та визначені процедури їх укладання. Враховуючи значні наслідки для акціонерного товариства та, відповідно, прав акціонерів, що можуть бути спричинені укладанням даних правочинів, зокрема, у виведенні майна (основних фондів, коштів) акціонерного товариства, дослідження правової природи та особливостей укладання таких правочинів-є актуальним та важливим.

Варто вказати на недостатній рівень дослідження проблематики укладання значних правочинів та правочинів, щодо вчинення яких є заінтересованість. Хоча науковці та юристи-практики, серед яких М.А. Марголін, Е.Р. Кібенко, О. Розгон, С.Л. Будилін, Н.Н. Соломатіна, Л.А. Тріфонова та інші, досліджували певні аспекти укладання знач-

них правочинів та правочинів, щодо вчинення яких є заінтересованість, але єдиних підходів щодо визначення понять таких правочинів та особливостей їх укладання не існує.

Досліджуючи правову природу та особливості укладання значних правочинів та правочинів, щодо вчинення яких є заінтересованість, необхідно зазначити, що легальне визначення значного правочину визначено в статті 2 Закону України «Про акціонерні товариства». Так, значний правочин – правочин (крім правочину з розміщення товариством власних акцій), учинений акціонерним товариством, якщо ринкова вартість майна (робіт, послуг), що є його предметом, становить 10 і більше відсотків вартості активів товариства, за даними останньої річної фінансової звітності.

Метою визначення правочину як значного є насамперед встановлення обмеження можливості вчиняти певні дії керівником юридичної особи або її виконавчим органом. Для віднесення правочину до числа значних необхідно, щоб правочин був спрямований на відчуження певного майна товариства, що потенційно може негативно вплинути на майновий стан товариства. При цьому головним повинно бути те, що зацікавлені особи, зокрема, особи, які володіють корпоративними правами щодо юридичної особи (учасники господарського товариства), будуть вчасно проінформовані про дійсний майновий стан юридичної особи, про сутність та наслідки правочину та погодяться у необхідній формі з його вчиненням, тобто приймуть на себе можливість настання любих його наслідків (у тому числі й несприятливих).

Карчевський К.А. зазначає, що для того, щоб правочин можна було віднести до числа значних, буде необхідно, щоб за його результатом майновий стан юридичної особи значно погіршувався. Погіршення повинно міститися у зменшенні розміру активів товариства. Значне погіршення майнового стану (активів) є поняттям оціночним. Не викликає сумніву, що зменшення розміру активів на 50 та більше відсотків однозначно буде значним погіршенням майнового стану. Значне погіршення буде й у разі зменшення розміру активів на 40, і навіть на 30 відсотків. Нижчі межі можуть бути різними. Так, за законодавством Росії – це 25 відсотків, за законодавством України – всього 10 відсотків[1].

Законом України «Про акціонерні товариства» взагалі не передбачено жодних правових наслідків недотримання порядку вчинення значного правочину. Цей факт ускладнює процедуру визнання значного правочину акціонерного товариства недійсним. Хоча, якщо значний правочин буде вчинено без прийняття рішення відповідного органу товариства і не буде оскаржений і визнаний судом недійсним, він зберігає свою юридичну силу і не визнається нікчемним.

Щодо правочинів із заінтересованістю, то в статті 71 Закону

України «Про акціонерні товариства» не дано чіткого визначення цим правочинам, а тільки зазначено перелік осіб, які вважаються заінтересованими у здійсненні цього правочину: «Особою, заінтересованою у вчиненні акціонерним товариством правочину, вважається посадова особа органів товариства; член її сім'ї – чоловік (дружина), батьки (усиновителі), опікун (піклувальник), брат, сестра, діти та їхні чоловіки (дружини); юридична особа, в якій частка, що належить посадовій особі органів товариства, членам її сім'ї, становить 25 і більше відсотків; акціонер, який одноосібно або разом із членами сім'ї володіє 25 і більше відсотками простих акцій товариства, якщо зазначена особа (особи – разом або окремо) відповідає принаймні одній із нижченаведених ознак:

1) є стороною такого правочину або є членом виконавчого органу юридичної особи, яка є стороною правочину;

2) отримує винагороду за вчинення такого правочину від товариства (посадових осіб товариства) або від особи, яка є стороною правочину;

3) внаслідок такого правочину придбаває майно;

4) бере участь у правочині як представник або посередник (крім представництва товариства посадовими особами)»[2].

Хоча в Україні тільки нещодавно відбулася «корпоративна» реформа, але певні положення, що закріплювали зобов'язання органу або особи, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень, вже були відображені в ч. 3 ст. 92 Цивільного кодексу України. Положення, які визначали дійсність договорів (угод), укладених на суму, що перевищує зазначену в статуті товариства (тепер – значних правочинів) закріплювалися в ст. 41 Закону України «Про господарські товариства», а умови визнання недійсності угод, укладених керівником з перевищенням повноважень, визначалися в Рекомендації президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04 – 5/14. Отже, незважаючи на те, що Україна довгий час законодавчо не закріплювала такі поняття, як «правочини із заінтересованістю» та «значні правочини», передумови для цього закріплення вже були сформовані.Тим паче, що до прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» 17 вересня 2008 року, кількість позовів про визнання таких правочинів недійсними зростала. Подібні позови стали називати «похідними» – у них позивач-акціонер від свого імені обґрунтовує порушення інтересів товариства. При цьому він може діяти як добросовісно, справді переймаючись інтересами акціонерного товариства (наприклад, у ситуації, коли майно товариства продається за безцінь особам, безпосередньо пов'язаним з головою правління), так і недобросовісно: похідні позови

швидко стали поширеним засобом корпоративного шантажу та одним із знарядь рейдерів[3]. Через це, а також враховуючи відсутність чіткого законодавчого регулювання, починаючи з 2003-2004 років судова практика характеризувалась повним запереченням законного інтересу акціонера на подання похідних позовів. Так, Верховний Суд України пристав на позицію, згідно якої акціонери не належать до кола суб'єктів, котрі мають право оспорити договір, укладений акціонерним товариством з іншою особою, бо подібні спірні договори не порушують передбачені законом права позивача-акціонера, до того ж акціонер не наділений суб'єктивним правом щодо здійснення повноважень власника майна акціонерного товариства[4].

Саме ця правова позиція Верховного Суду України фактично лягла в основу Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. N18-рп/2004 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень ч.1 ст.4 ЦПК України (справа про охоронюваний законом інтерес), у якій зроблений висновок про те, що легітимні інтереси акціонерного товариства формулюються його вищими органами і захищаються в суді не окремим акціонером, індивідуальні інтереси якого можуть суперечити як інтересам інших акціонерів, так і законним інтересам усього товариства, а правлінням чи іншими спеціально уповноваженими на це виконавчими органами останнього[5]. Дотримання судами цієї правової позиції поклало край масовій практиці похідних позовів акціонерів про визнання недійсними правочинів, укладених акціонерним товариством з третіми особами. Однак, цей захід не усунув самої проблеми, і в подальшому права міноритарних акціонерів залишаються незахищеними, тому що український законодавець прямо не передбачив в Законі України «Про акціонерні товариства» належного механізму захисту прав міноритарних акціонерів. Аналізуючи Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. та Закону України «Про акціонерні товариства» можна зробити висновок, що визнання недійсним правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, можливе тільки при порушенні інтересів товариства, а тому і правом на подання такого позову наділяється лише акціонерне товариство, а не окремий акціонер, оскільки законом останньому таке право не надане. Однак деякі вчені, зокрема Т. Боднар, висловлюють думку про те, що оскільки наведені норми не вказують на особу, за позовом якої правочин, щодо якого тут йдеться, може бути визнаний недійсним, слід виходити з аналогії закону і вважати, що такий позов може бути поданий як самим акціонерним товариством, так і будь-ким з його акціонерів[6].

Варто зазначити, що законодавець закріпив в одному розділі Закону «Про акціонерні товариства» правочини, щодо вчинення яких є заінте-

ресованість та значні правочини. Тому можна зробити припущення, що це було здійснено не випадково, і законодавець мав на меті можливе застосування за принципом аналогії закону положень, передбачених статтею 72 Закону «Про акціонерні товариства» щодо правочинів із заінтересованістю до значних правочинів акціонерного товариства[7].

Ще однією проблемою визнання недійсними угод із заінтересованістю є складність доведення зв'язків заінтересованої особи з пов'язаними особами, учасниками угоди.

Одним із способів захисту акціонерів від потенційного порушення їхніх прав та інтересів, зазначеного у ч. 1 ст. 71 Закону України «Про акціонерні товариства», є обов'язок особи, заінтересованої у вчиненні правочину, протягом 3 робочих днів з моменту виникнення в неї заінтересованості поінформувати товариствопро наявність у неї такої заінтересованості. Виникає питання про те, що ж саме слід розуміти під «моментом виникнення заінтересованості»: це може бути момент, коли заінтересована особа приймає рішення про участь як сторони в конкретному правочині або момент, коли така особа дізналася або повинна була дізнатися про наявність факту заінтересованості, або момент виникнення іншого юридичного факту. Вбачається слушною думка О.І. Виговського, який вважає, що обов'язок повідомляти товариство про факт заінтересованості виникає у відповідної особи з моменту, коли вона дізналася або повинна була дізнатися про його наявність[8].

З огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що такі поняття, як «правочини із заінтересованістю» та «значні правочини» – це нові інститути української нормотворчості, які знайшли своє закріплення із прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства». Необхідність нормативного закріплення цих правочинів виникла не випадково, адже зважаючи на практику вчинення подібних правочинів в інших країнах, зокрема в Російській Федерації, механізм їх належного виконання потребує вдосконалення з метою забезпечення прав міноритарних акціонерів, захисту їх від недобросовісного менеджменту, обмеження можливості посадових осіб акціонерного товариства зловживати своїм становищем і вчиняти дії, спрямовані на завдання шкоди інтересам товариства.

1. *Карчевський К.А.* Загальна характеристика значних правочинів акціонерного товариства [Електронний ресурс] / К. А. Карчевський // Науково – практичний журнал «Актуальні питання цивільного та господарського права». –2009. – № 6. – Режим доступу : http://www.journal.yurpayintel.com.ua/2009/6/article10/ **2.** *Про акціонерні* товариства [Електронний ресурс] : Закон України від 17 вересня 2008р., №514–VI. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/514-17/page **3.** *Смітюх А.В.* Проблемні питання похідних позовів акціонерів про визнання недійсними правочинів акціонерного товариства [Електронний ресурс] / Сміт-

тюх А.В. – Режим доступу : http://www.hozpravo.com.ua/conferences/arhiv/uchastnik.php?ELEMENT_ID=42&ID=167 **4.** *Постанова* Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 18 травня 2004 р. №3-1043ко4 та постанова Вищого господарського суду України від 30 січня 2004 р. // Постанови Верховного Суду України та Вищого господарського суду України у господарських справах. – 2005. – № 1(16). – С. 116-120. **5.** *У справі* за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) : Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. №18-рп/2004 // Вісник Конституційного Суду України. – 2005. – № 6. – С. 33. **6.** *Боднар Т.* Правочини акціонерних товариств, щодо вчинення яких є заінтересованість / Т. Боднар // Юридична Україна. – 2009. – № 2. – С. 40. **7.** Там само. **8.** *Виговський О.І.* Новели акціонерного законодавства: науково-практичний коментар до Закону України «Про акціонерні товариства» / Виговський О.І. – К. : Юстиніан, 2009. – С. 408.

УДК 347.44

Н. В. ФЕДОРЧЕНКО

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ

Статтю присвячено питанню визначення предмета договору про надання послуг. Акцентується увага на проблемі розмежування дій як послуг та результатів цих дій, на основі чого доведено, що до відносин з надання послуг термін «результат» можна використовувати лише в широкому значенні цього слова, обґрунтовуючи виконання послугонадавачем своїх обов'язків відповідно до завдання замовника.

Ключові слова: *договір про надання послуг, послуга, предмет договору, діяльність, результат діяльності, нематеріальне благо, предметна поведінка виконавця.*

Федорченко Н.В. **К вопросу о предмете договора о предоставлении услуг**

Статья посвящена вопросу определения предмета договора о предоставлении услуг. В статье акцентируется внимание на проблеме разграничения действий как услуг и результатов этих действий, на основе чего доказано, что к отношениям по предоставлению услуг понятие «результат» можно использовать только в широком смысле этого слова, обосновывая выполнения услугодателем своих обязанностей в соответствии с заданием заказчика.

Ключевые слова: *договор о предоставлении услуг, услуга, предмет договора, деятельность, результат деятельности, нематериальное благо, предметное*

© *ФЕДОРЧЕНКО Наталія Володимирівна* – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права та правового забезпечення туризму Київського університету туризму, економіки і права